

Janusz Grzeźlikowski

"Przyczyny poważnego braku rozeznania oceniającego w świetle kan.1095 n. 2", Stanisław Paździor, Lublin 2004 : [recenzja]

Ius Matrimoniale 10 (16), 277-282

2005

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

**Ks. Stanisław Paździor, *Przyczyny poważnego braku rozeznania oceniającego w świetle kan. 1095 n. 2*,
Wydawnictwo POLIHYMNIA, Lublin 2004, 414 s.**

W ramach studium nad kościelnym prawem małżeńskim należy odnotować kolejną pozycję książkową ks. dra hab. Stanisława Paździora, profesora Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL (poprzednia nosiła tytuł *Przyczyny psychiczne niezdolności osoby do zawarcia małżeństwa w świetle kan. 1095*, Lublin 1999), która podejmuje i prezentuje w sposób wnikliwy i szczegółowy kwestię zdolności konsensualnej osoby do zawarcia małżeństwa w aspekcie rozeznania oceniającego. Jest ona próbą całościowego spojrzenia na normę prawa kanonicznego zawartą w kan. 1095 n. 2 KPK, która stwierdza, iż *niezdolni do zawarcia małżeństwa są ci, którzy mają poważny brak rozeznania oceniającego co do istotnych praw i obowiązków małżeńskich wzajemnie przekazywanych i przyjmowanych*. Tym samym pragnie przybliżyć kwestie związane z aplikacją tego przepisu poprzez wskazanie i omówienie konkretnych przyczyn powodujących poważny brak rozeznania oceniającego, co ma duże znaczenie w orzekaniu przez sądy kościelne spraw o nieważność małżeństwa.

Przyczyną sprawczą małżeństwa każdego małżeństwa jest zgoda, która wymaga od nupturienta nie tylko wystarczającego używania rozumu, lecz także pewnej dojrzałości sądu, inaczej rozeznania proporcjonalnego do natury zawieranej umowy małżeńskiej. Konsekwentnie więc, przy zawieraniu małżeństwa tylko wówczas zgoda będzie ważnie wyrażona, jeżeli nupturient będzie posiadał taką dojrzałość sądu, czyli proporcjonalne rozeznanie oceniające (*discretio iudicii*) co do istotnych praw i obowiązków małżeńskich. Jeżeli osoba zawierająca małżeństwo nie będzie posiadała wystarczającego rozeznania oceniającego, będzie – w myśl przepisów prawa kanonicznego – zawierała małżeństwa w sposób nieważny. Bardzo doniosłym momentem w rozeznaniu czy osoba była zdolna do zawarcia małżeństwa jest ustalenie, jakie przyczyny powodują istnienie poważnego braku rozeznania oceniającego. Jest to zadanie trudne, ale konieczne do ustalenia i oceny, kiedy prowadzony jest

kościelny proces o nieważność małżeństwa. Próbę ustalenia tych przyczyn podejmuje prezentowana publikacja. Stąd jest adresowana do teoretyków prawa małżeńskiego, ale przede wszystkim została pomyślana jako pomoc dla sędziów i innych pracowników kościelnego wymiaru sprawiedliwości na szczeblu diecezjalnym i metropolitalnym w prowadzeniu i rozstrzyganiu spraw o nieważność małżeństwa z tytułu kan. 1095, n. 2 KPK. Bowiern na obecnym etapie zarówno orzecznictwa kościelnego jak i nauki kanonistycznej, nie ma jeszcze wskazanego wyraźnego rozgraniczenia pomiędzy zachowaniami nupturienta wskazującymi na istnienie poważnego braku rozeznania oceniającego, czy też niezdolnością do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich z przyczyn natury psychicznej, jak stanowi dyspozycja kan. 1095 n. 2-3. Trybunału kościelne w Polsce w przypadku gdy przyczyną nieważności małżeństwa jawi się zaburzona osobowość (z różnych powodów), w ogromnej większości prowadzi sprawy z tytułu niezdolności osoby do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich z przyczyn natury psychicznej, zapominając o dyspozycji kan. 1095 n. 2. Tym samym prezentowana publikacja stanowi kompetentną pomoc dla przybliżenia najważniejszych przyczyn poważnego braku rozeznania oceniającego, ich właściwej oceny i kwalifikacji oraz ułatwi sądom kościelnym (sędziom, obrońcom węzła małżeńskiego) zawiązanie sporu, przeprowadzenie dowodzenia, jak i wydanie sprawiedliwego wyroku. Dlatego z uznaniem należy przyjąć pomysł, trud i wysiłek opracowania jakie podjął Autor.

Prezentowana publikacja składa się z *wstępu* (s. 5-8), pięciu *rozdziałów* stanowiących zwartą całość (s. 9-352), *zakończenia* (s. 353-355), bogatej *bibliografii* podzielonej na źródła i literaturę (s. 357-395), *wykazu skrótów* (s. 397), *streszczenia (sommario)* w języku włoskim (s. 399-401), *spisu treści (indice)* w języku włoskim (s. 403-408) i w języku polskim (s. 409-414).

W rozdziale p i e r w s z y m zatytułowanym *Pojęcie poważnego braku rozeznania oceniającego* (s. 9-65) Autor ukazał najpierw genezę pojęcia „rozeznanie oceniające” i omówił czym ono się charakteryzuje i odznacza. Idąc za ks. prof. W. Góralskim stwierdził, że *poważny brak rozeznania oceniającego obejmuje nie tylko element wolności wewnętrznej, lecz także element wystarczającego poznania przedmiotu zgody małżeńskiej oraz element wystarczającej i proporcjonalnej – do instytucji małżeństwa – krytycznej oceny istotnych praw i obowiązków małżeńskich* (s. 27). Analizując pojęcie poważnego braku rozeznania oceniającego zauważa, że prawo kanoniczne idąc w ślady prawa rzymskiego, zawsze

uznawało pewne osoby jako niezdatne do zawarcia małżeństwa z uwagi na niewłaściwą strukturę organiczną lub psychiczną. Osoby takie uważano za wykluczone do ważnego zawarcia związku małżeńskiego z samego prawa naturalnego. Następnie ks. Paździor omawia kryteria poważnego braku rozeznania oceniającego. Zasadniczo sprowadza je do sfery poznawczej i wolitywnej zauważając, iż należy brać pod uwagę stopień rozeznania i dojrzałości konkretnej osoby. Analizuje także przedmiot rozeznania oceniającego, którym są istotne prawa i obowiązki małżeńskie. Zalicza do nich *bonum coniugum* i *bonum prolis* oraz prawa i obowiązki wpływające na stworzenie małżeńskiej wspólnoty życia i miłości, wspólnoty nierozzerwalnej, charakteryzującej się nierozzerwalnością. Prawa te i obowiązki mieszczą się w obrębie czterech uznanych w Kodeksie Prawa kanonicznego dóbr małżeństwa: dobra potomstwa, dobra małżonków, dobra jedności i dobra sakramentu. Tak ujęta analiza prowadzi Autora do omówienia elementów rozeznania oceniającego, a mianowicie: poznania intelektualnego przedmiotu zgody małżeńskiej, zdolności krytycznej oceny i wolności wewnętrznej, czyli możliwości swobodnego wyboru. Prezentuje w tej części opracowania ważną kwestię dowodzenia poważnego braku rozeznania oceniającego, podkreślając autonomię tytułów wytyczonych przez kan. 1095 n. 1-3 KPK. Szeroko uzasadnia, powołując się na znanych kanonistów i orzecznictwo rotalne, potrzebę rozdzielenia poszczególnych niezdolności do ważnego zawarcia małżeństwa: brak używania rozumu, brak rozeznania oceniającego i niezdolność psychiczną do podjęcia obowiązków małżeńskich.

Rozdział d r u g i rozprawy podejmuje kwestię wpływu osobowości zaburzonej na poważny brak rozeznania oceniającego (s. 67-156). Analizę zagadnienia Autor rozpoczyna od omówienia relacji pomiędzy rodziną patologiczną oraz niewłaściwym wychowaniem a ukształtowaniem osobowości potomstwa. Znajdujemy tutaj określenie osobowości od strony pozytywnej, a następnie pojęcie osobowości od strony negatywnej, czyli nieprawidłowej, zaburzonej. Autor wyjaśnia i przybliża czytelnikowi na czym polega osobowość zaburzona, dysocjalna, schizoidalna, paranoiczna, histrioniczna, psychoneurotyczna, zależna oraz niedojrzała i jaka jest ich relacja do rozeznania oceniającego i wpływ na poważny brak rozeznania oceniającego w wyrokach sądów kościelnych. Autor zamieszcza również ciekawe, czasami bardzo praktyczne dla orzecznictwa sądowego wnioski podejmujące z jednej strony złożoność tematyki wpływu osobowości nieprawidłowej, patologicz-

nej na zdolność do zawarcia małżeństwa i rozeznania oceniającego, a z drugiej wyjaśniające praktyczne zastosowanie przepisów prawnych do konkretnych rozwiązań wyrokowych w sądach kościelnych.

Wpływ uzależnień na poważny brak rozeznania oceniającego to treść rozdziału t r z e c i e g o (s. 157-207). Jak wiemy do wyrażenia zgody małżeńskiej, która powoduje zaistnienie małżeństwa, wymaga się działania umysłu i woli, czyli dojrzałości poznania i oceny przedmiotu zgody małżeńskiej oraz dojrzałości woli przejawiającej się w dojrzałości wyboru. Na tle takiego wymogu stawianego przez prawo kanoniczne do zawarcia małżeństwa powstaje pytanie: jaki wpływ na wymagane do zawarcia małżeństwa rozeznania oceniające mają różne uzależnienia, którym może podlegać człowiek? W tej części opracowania ks. Paździór odpowiada właśnie na tak postawione pytanie, analizując wpływ lekomanii, narkomanii i alkoholizmu na poważny brak rozeznania oceniającego. Znajdujemy tutaj wiele ciekawych przemyśleń spostrzeżeń Autora, opartych na konkretnych sprawach sądowych o nieważność małżeństwa, które mogą służyć pomocą i są do zastosowania w praktyce sądowej.

Rozdział c z w a r t y omawia *wpływ chorób i uszkodzeń mózgu na poważny brak rozeznania oceniającego* (s. 209-297). Ta część opracowania uświadamia czytelnikowi, że wśród wielu przyczyn mogących powodować poważny brak rozeznania oceniającego są także chorobowe uszkodzenia mózgu. Autor omawia najpierw rolę mózgu w życiu człowieka, jego wpływ na cechy ludzkiej osobowości i podstawowe czynności psychiczne, jakże ważne przy zawieraniu małżeństwa i realizowaniu obowiązków małżeńskich. Następnie ukazuje etiologię chorób mózgu, które niezależnie czy są pochodzenia organicznego czy chorobowego, wywołują zawsze dwa rodzaje zaburzeń: zaburzenia procesów poznawczych i celowych działań świadomych oraz zaburzenia emocjonalne i osobowościowe. W tej części opracowania znajdujemy również wnikliwą analizę poszczególnych chorób mózgu (zapalenie mózgu, zapalenie opon mózgowych, guzy mózgu) i ich wpływu na poważny brak rozeznania oceniającego, jak też prezentację różnych nieprawidłowości oraz odchyłeń spowodowanych uszkodzeniami mózgu, powodujących jakościowy i ilościowy spadek aktywności psychicznej uniemożliwiający człowiekowi podejmowanie wolnej i odpowiedzialnej decyzji (osobowość encefalopatyczna, upośledzenie umysłowe, padaczka, stwardnienie rozsiane, osobowość starcza, schizofrenia). Bogactwo merytoryczne tej części opracowania jest imponujące nie tylko od strony treściowej,

ale także od strony praktycznej co do aplikowania poszczególnych jednostek chorobowych w rozstrzyganiu trudnych spraw małżeńskich.

W ostatnim, piątym rozdział opracowania Autor podjął kwestię wpływu zaburzeń psychoseksualnych na poważny brak rozeznania oceniającego (s. 299-355). Wspólnota małżeńska mężczyzny i kobiety dokonuje się w pełni, realizuje i dopełnia poprzez współżycie seksualne. Jest ona jednym z najważniejszych aspektów życia małżeńskiego, stąd wymaga bardzo wysokiego poziomu dojrzałości, niezwyklej kultury, poszanowania godności drugiego człowieka i miłości. Jednocześnie wystawiona jest na próbę, trudności, nadużycia i zaburzenia. Właśnie na wspomniane zaburzenia w sensie psychoseksualnych zwraca uwagę i je omawia Autor. Przedstawiając psychologię rozwoju seksualnego człowieka, przyczyny zaburzeń psychoseksualnych i ich relację do akceptacji własnej płci i poważnego braku rozeznania oceniającego, ks. Paździor omawia i analizuje szczegółowo następujące zaburzenia: homoseksualizm, biseksualizm, satyryzm i nimfomanię, oziębłość seksualną, zahamowania seksualne, zaburzenia psychoseksualne przy braku akceptacji własnej płci i transwestytyzm. Szkoda, że w tej części opracowania Autor nie zamieścił – jak to czynił systematycznie w innych rozdziałach – wniosków, które ułatwiają śledzenie myśli i stanowiły praktyczny element pracy.

Na uwagę i podkreślenie zasługuje bardzo bogata bibliografia podzielona na źródła, w których oddzielono: dokumenty teologiczno-prawne Kościoła powszechnego i 146 wyroków Roty Rzymskiej oraz literaturę, pośród której Autor wyszczególnił: encyklopedie i słowniki, podręczniki i komentarze, opracowania z zakresu prawa kanonicznego, opracowania z zakresu psychologii, psychiatrii, pedagogiki, socjologii i medycyny.

Prezentowana publikacja można powiedzieć generalnie ukazuje i analizuje najistotniejsze przyczyny powodujące poważny brak rozeznania oceniającego, jako tytuł nieważności małżeństwa. Stanowi pewnego rodzaju próbę ich skatalogowania i opisania, aczkolwiek – jak zaznacza Autor – *do końca nie można podać pełnego katalogu tego rodzaju przyczyn, gdyż zarówno ludzka psychika, jak i w następstwie jej zachowanie są bardzo zróżnicowane*. Tego rodzaju skatalogowanie, a więc połączenie przyczyn powodujących poważny brak rozeznania oceniającego w grupy (zaburzenia osobowości, choroby i uszkodzenia mózgu, zaburzenia sfery psychoseksualnej i różne uzależnienia) daje czytelnikowi możliwość nie tylko zapoznania się z trudną problematyką, ale także umożliwia merytoryczne i praktyczne wniknięcie w sed-

no tego typu problemów występujących przy zawieraniu małżeństwa i powodujących jego nieważność. Zauważyć należy, że jest ona w niektórych elementach i płaszczyznach powtórzeniem problematyki podejmowanej w rozprawie habilitacyjnej Autora, przytoczonej na wstępie (*Przyczyny psychiczne niezdolności osoby do zawarcia małżeństwa*), wydanej w roku 1999, aczkolwiek ujmuje niektóre zagadnienia w sposób szerszy i skoncentrowany głównie wokół kan. 1095 n. 2 KPK, czyli tylko na braku poważnego rozeznania oceniającego co do istotnych praw i obowiązków małżeńskich wzajemnie przekazywanych i przyjmowanych.

Podsumowując należy stwierdzić, że praca ks. prof. Stanisława Paździora nosi znamiona dobrej monografii. Autor swoje opracowanie opiera dość gruntownie na licznych źródłach, których wykaz obejmuje pięć stron, właściwie i obficie wykorzystuje literaturę przedmiotu (trzydzieści cztery), w tym wiele publikacji obcojęzycznych. Umiejętnie argumentuje swoje myśli oraz wysuwa wątpliwości i postulaty. Na podkreślenie i zauważenie zasługuje jasny i zrozumiały, nie tylko dla osób posiadających wykształcenie prawnicze, język opracowania, jak też zamieszczenie w poszczególnych rozdziałach wniosków badawczych i podsumowań. Sumaryczne spojrzenie na te wnioski zostało również dokonane w zakończeniu.

W sumie należy stwierdzić, iż monografia stanowiąca usystematyzowany i merytorycznie poprawny wykład omawiający temat przyczyn poważnego braku rozeznania oceniającego, jest cennym i wartościowym studium z zakresu kanonicznego prawa małżeńskiego, ubogacającego polską kanonistykę, szczególnie od strony aplikacji przepisu kan. 1095 n. 2 KPK. Przybliżenie najważniejszych przyczyn poważnego braku rozeznania oceniającego zapewne ułatwi zarówno redagowanie skargi powodowej o nieważność małżeństwa, zawiązanie sporu, przeprowadzenie dochodzenia, jak i wydanie sprawiedliwego wyroku, w sytuacji kiedy przyczyną nieważności małżeństwa jest poważny brak rozeznania oceniającego co do istotnych praw i obowiązków małżeńskich wzajemnie przekazywanych i przyjmowanych. Stąd publikacja może stać się ciekawym przedmiotem lektury dla studentów prawa i prawa kanonicznego poznających prawo małżeńskie, osób duchownych i duszpasterzy, jak też dla teoretyków i praktyków kościelnego prawa małżeńskiego, szczególnie zaś pracowników trybunałów kościelnych.

Ks. Janusz Gręźlikowski